

ARH Diss. B-26470

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

KIHNU AJALUGU RAHVAPÄRIMUSE JÄRGI ESIMESE
MAAILMASÕJA ALGUSEST KUNI 1950. AASTANI

KURSUSETÖÖ

JUHENDAJA: AJALOODOKTOR S. VAHTRE

MÄTTIK, MEEDI

TRÜ AJALOOTEADUSKONNA

AJALOO OSAKONNA VI KURSUSE

MITTESTATSIONAARNE ÜLIÕPILANE

Sissetulnud

„17.“ det. 1974. a.

N° 401.

PÄRNU 1974

S i s s e j u h a t u s

Väike Kihnu saar on oma ajaloo vältel üle elanud mitmeid tõusu- ja mõõnaperioode.

Saare asustuse esimestel sajanditel suutis maa oma asukaid toita. Kindlasti tegeldi põllutöö kõrval ka kala- ja hülgepüügiga. Saare omanik - piiskop - end kihnlaste ellu ei seganud. Talle maksti maksud. Rohkem saare elanikel piiskopiga tegemist ei olnud.

Pöörde tõi 1558.a., mil algas Vene-Liivi sõda. Maa laastati. Pärast orduriigi langemist käis Kihnu käest kätte, kuni Rootsi lõpuks peale jäi. Kihnu oli vaesunud: vähenenud olid rahvaarv ja künnimaa. Pikkamisi olukord paranes ja saavutas endise kõrgseisu alles XVII saj. keskel.

1680-ndate aastate algul asutati Kihnu kroonumõis, mis tõi saare elanikele kohustusi juurde ja vähendas nende põllumaad. Võrreldes mandri talupoegadega olid aga kihnlaste koormised tunduvalt väiksemad.

Uus muudatus saare elus tuli Põhjasõjaga. Peremeheks sai 1710.a. Venemaa. Sõda vahetult Kihnut ei puudutanud, kuid pärast rootslaste lahkumist puhkes 1710.a. sügisel katk. See laastas maa põhjalikult. Kihnus jäi järele viiekümne inimese ümber. Põhjasõja-eelne tase elanike arvus saavutati alles XVIII saj. teisel poolel.

1819.a. vabastati talupojad pärisorjusest, millele järgnes perekonnanimede panemine.

1840-ndatel aastatel haaras Kihnut Liivimaa kubermangus levinud usuvahetusliikumine. Talupojad läksid massili-

selt luteri usust üle vene õigeusku, lootuses saada maad ja muid majanduslikke soodustusi. Kihnus vahetas paarikümne aasta jooksul kogu elanikkond usu.

Väike Kihnu kroonumõis kuivas üsna kokku ja likvideeriti. 1887.a. jaotati see väikekohtadeks ja anti maatameestele.

Alates 1860-ndatest aastatest toimusid Kihnu majanduselus suuremad muudatused. Seoses kapitalismi arenemisega elavnes kaubandus. Põllumajandus kaotas oma juhtiva osa. Tähtsaimaks elatusvahendite hankimise allikaks sai laevandus. Sadamaehitustele ja tänavate ning teede sillutamiseks vajati linnades rohkesti kive. Kihnlased spetsialiseerusidki kiviveole. Sellega teeniti hästi. Laevaehitus ja mere sõit arenesid Kihnus tõusujoones kuni Esimese maailmasõjani. Sõja eel oli kihnlastel 63 purjelaeva.

Kihnu saare rahvaarv ületas Esimese maailmasõja eel 1200 piirid. See on jäänud rahvaarvu kõrgseisuks kogu saare ajaloo vältel.

Kui kõik senised suuremad ajaloosündmused puudutasid Kihnut vaid riivamisi, siis Esimene maailmasõda viis saare elanikud otseselt sõjasündmuste keerisesse.

Inimeste küsitlemisel tolleaegsete sündmuste ja elu-olu kohta sai käesoleva töö autor küllaltki konkreetseid andmeid. Võrreldes varasema perioodiga on vasturääkivusi vähem. See on ka loomulik, kuna praegune vanem generatsioon on ise nende sündmuste kaasaegne, kuigi tol ajal lapsed või väga noord inimesed.

Kõige rohkem tavatsetakse kõnelda laevaehitusest, mere sõidust ja muidugi laevade saatusest sõjapäevil. Sajandi alguse Kihnu mees oli eelkõige meremees ja laevandus kihn-

laste elu alus. Seetõttu on arusaadav, miks veel tänapäeval räägitakse kibestumisega Kihnu laevastiku hävimisest. Kõik muu omandab laevastiku kõrval teisejärgulise tähtsuse.

Kodanliku võimu perioodi kohta kõneldakse eelkõige saarerahva elu-olust. Esmajärgulise tähtsusega oli elatusvahendite hankimine ning uuesti tõusis päevakorraks maa-probleem.

Elavalt kõneldakse 1940.a. juunipöördele järgnenud nõukogulikest ümberkorraldustest saarel. Järgnes Saksa okupatsiooni aeg. Rahva mälestustesse tuleb nagu mõneaastane paus. Tingitud on see tolleaegsest elulaadist, mil igauks püüdis jääda võimalikult märkamatuks, et mitte endale okupatsiooni-võimude tähelepanu tõmmata. Rahvalt saadud suulise ainese vähesuse tõttu ei leia Suure Isamaasõja periood käesolevas töös eraldi peatükina käsitlemist, vaid on liidetud juurde III peatükile "Kihnu nõukogude võimu ajal".

Ajajärk 1944.a. algusest kuni 1950.aastani on rahvalt saadud andmete põhjal jällegi üsna hästi jälgitav.

Rahvalt kogutud aines võimaldab anda käsitletava perioodi kohta Kihnu saare ajaloost küllaltki tervikliku ülevaate. Autori poolt on kasutatud ka trükis ilmunud materjale, eesmärgiga täiendada ja konkretiseerida suulisi andmeid.

I p e a t ü k k

K i h n u E s i m e s e m a a i l m a s õ j a
j a s e l l e l e j ä r g n e n u d S a k s a
o k u p a t s i o o n i a j a l

19.juulil (1.augustil) 1914.a. algas Esimene maailma-
sõda.

Kihnu saare isoleeritud asendi tõttu olid kogu maad
vapustanud sündmused seni suhteliselt rahulikult kihnlas-
test mööda läinud. Ka nüüd, sõja puhkedes, jätkasid saare
elanikud oma harjumuspärasest tegevusest - laevadel kividevedu
linnadesse, peamiselt Riiga, Liepajasse, Tallinna ja Pärnu.
Kindlustuste ehitamise tõttu oli nõudmine kivide järele
eriti suur. Riias tõusis kivisülla hind 50-60 kuldrublani.¹
Sõja algaastatel ehitati veel Rohuküla sadamat, kuhu kihn-
lased rohkesti kive vedasid.

Esimene sõjast tingitud kaotus tabas kihnlasi Riias.
See oli päris sõja algul (täpset aega ei mäletata). Neli
laeva saabusid kivikoormatega Riiga, kuid tagasi tsaari-
voimud neid enam ei lasknud. Mehed tulid jalgsi Salacgri-
vasse, kust kohalikud kalurid nad oma paatidega Kihnu toi-
metasid.²

Sõjaolude tõttu muutus meresõit üha raskemaks. Pärast
laevade kaotamist Riias, ei julgetud sinna enam kive trans-
portida. Reised Liepajasse ja Tallinna olid juhuslikud.

¹ V.Kalits, Kihnlaste kiviveost. - Etnograafia Muuseumi
aastaraamat XVII, Tartu 1960, lk.182.

² Suulised andmed Georg Alaselt ja Reet Türgilt.

Enam-vähem regulaarselt kulges kivide vedu veel Pärnu ja Rohukülla.

Uus hoop ei lasknud end kaua oodata: sõtta mobiliseeriti peaaegu kõik elujõulised mehed. See halvas kihnlaste meresõidu täielikult. Et mitte kõiki laevu seisma jätta, hakkasid kiviveoga tegelema poisikesed noormehed, õpetajaks ja nõuandjaks kaasas mõni vana mees, kes oma aastate tõttu oli aktiivsest meresõidust juba loobunud. Sellist abinõu ei kasutatud mitte austusest meresõidu ja laevade vastu. Põhjuseks oli kihnlaste raske majanduslik olukord. Kivivedu oli andnud peamise sissetuleku. Põllumaad oli kihnlastel vähe ja sealgi kasvatati peamiselt kartulit, kuna see oli ainus kultuur, mis Kihnu põldudel andis enam-vähem korraliku saagi. Loomi kasvatasid kihnlased mitte müügiks, vaid oma pere toiduvajaduste rahuldamiseks.

Kaotanud meresõidust saadavad sissetulekud, sattusid kihnlased väljapääsmatusse olukorda. Ümberorienteerumine kalapüügile oleks eeldanud mõningaid suuremaid töid: paatide ehitamine, võrkude valmistamine jm. Oli ju seni kala püütud vaid oma tarbeks, mistõttu oli vähe eriti püüniseid. Pealegi oleksid kaluriteks olnud needsamad poisikesed, kes nüüd püüdsid Kihnu laevastikul "hinge" sees hoida. Muidugi oleks kalapüük neile jõukohasem olnud.

Selliseid ümberkorraldusi Kihnu majanduselus suuremas ulatuses siiski ei toimunud. Põhjuseks oli esiteks tööjõu puudus ja teiseks - kalasaagi realiseerimine oli sõjalaolukorra tõttu samuti raskendatud. Kalapüügiga muidugi tegeldi. Eriti sügisel käidi Pärnus räimi müümas. Üksikud ette-

võtlikumad läksid ka pikematele reisidele, et oma kala-
saaki realiseerida. Teatakse reise Märjamaale, Paidesse
ja Türile.¹ Kuid olgu siinkohal öeldud, et sellised rei-
sid ei olnud Esimese maailmasõja päevil kihnlaste elus
tavaliseks nähtuseks ning neid võeti ette väga harva. Au-
toril on alust oletada, et neid reise toimus tegelikult
veelgi vähem, kui rahvas kõneleb. Kodanliku võimu perioo-
dil olid paarinädalased kaubareisid mandrile sagedased ja
ilmselt kantakse osa neist suvaliselt üle sõjaperioodi.
Vähemalt ei olnud need reisid ajaliselt ja kilomeetritelt
nii pikad kui kodanlikul ajal: Türil ja Paides vaevalt
Esimese maailmasõja ajal käidi.

Pöördume tagasi Kihnu laevastiku juurde.

Saksa vägede sissetung Eesti alale ähvardas ka merelt.
Tõsisema iseloomuga kallaletung Eesti rannikule leidis
aset 1915.a., mil Saksa väejuhatuse tõi Kuramaal pealetun-
givatele maavägedele abiks suured merejõud.

Saksa sõjalaevad tungisid ka Riia lahte ja panid muu
hulgas Piklas (Tahkurannas) põlema mitmed kihnlaste laevad.
Hävisid "Võitlus", "Lootus", "Tiitus" ja "Adam".² "Feodori"
meeskond avaldas vastupanu ja ei lasknud laeva põlema süü-
data. Ebavõrdne võitlus lõppes meeskonna vangistamisega
sakslaste poolt, laev aga lasti põhja.³

Ärevusse sattunud tsaarivõimud püüdsid sakslaste sisse-
pääsu Riia lahte takistada. Selleks uputati Irbeni väina

¹ Suulised andmed Reet Türgilt.

² V. Kalits, Kihnlaste kiviveost, lk. 183.

³ Suulised andmed Jaan Laoselt.

laevu. Kihnlaste ühe- ja kahemastilised kiviveolaevad leiti olevat selleks kõige sobivamad. Sinna uputati üle kolmekümne kihnlaste laeva.¹ Lisaks sellele viidi kahemastiline "Eva" Pärnu jõkke samuti võõraste laevade sissepääsu takistamiseks; sõjakeerises jäigi see kadunuks. "Rosine" ja "Nikolai" lasti põhja Muhu väinas Topu lahes.² Osa laevu (pole teada, kui palju) uputati Sõrve sadama kaitseks. Rohkem kui kaks kolmandikku oli Kihnu laevastikust juba hävinud.

Kihnlaste viha tsaarivõimude (ja muidugi ka sakslaste) vastu oli nii suur, et otsustati kasvõi mõnedki oma laevad päästa. Sõjaolukorras tuli kasutada selleks halvimat meetodit: lasta põhja ka need laevad, kuid nii, et neid hiljem oleks võimalik üles tõsta ja remontida. Pärnus lasksid kihnlased põhja ühe ja Rohukülas kaks laeva. Välja neid laevu hiljem siiski ei tõmmatud: sõja lõppedes polnud selleks mehi ega võimalusi.³

Vahetult enne sõda oli kihnlastel 63 laeva, kogutonnažiga umbes 2500-2600 brutto-registerttonni. Laevadesse oli paigutatud 200 000 kuldrubla.⁴ Sõja ajal:

põletati sakslaste poolt.....4 laeva;
uputati sakslaste poolt.....1 laev;
uputati tsaarivõimude poolt.....umbes 35 laeva;
uputati kihnlaste poolt.....3 laeva;
võeti tsaarivõimude poolt ära.....4 laeva.

Kokku umbes 47 laeva

¹ Suulised andmed Theodor Saarelt.

² V.Kalits, Kihnlaste kiviveost, lk.183.

³ Suulised andmed Georg Alaselt.

⁴ V.Kalits, Kihnlaste kiviveost, lk.172

Niisiis jäi kihnlastele alles umbes 16 laeva (võimalik, et veelgi vähem, sest Sõrve sadama lähedale uputatud laevade arv pole täpselt teada). T.Saare andmeil elas sõja üle umbes 20 laeva, V.Kalitsa andmeil 12. Rahva mälestuste järgi oli kihnlastel peale sõda 12 laeva. Pooled nendest laevadest vajasid tugevat remonti.

Sõja lõpul oli Kihnus umbes 440 br.reg. tonni laevaruumi ehk 17% sõjajärgsest. Seega langes Kihnu laevastik 1881.-1890.a. tasemele. 1925.a. nähtub Kihnu vallavalitsuse poolt Pärnu maakonnaavalitsusele esitatud andmetest, et aastail 1915-1917 hävitatud Kihnu laevade kandejõud oli kokku umbes 141 700 puuda ning nende koguväärtus 118 950 kuldrubla.¹

Ka sõjategevus ei jätnud Kihnut puudutamata. 1915.a. suvel (arvatavasti juulis) pommitas Saksa sõjalaevastik Kihnu tuletorni, siiski suuremat kahju tegemata.

See sündmus tekitas saare elanikes tõsist hirmu. Hakati kõnelema suuremate lahingute lähenemisest. Kuna saarel olid enamikus naised, lapsed ja raugad, siis oli hirm seda suurem. Peideti varandust. Pärast majaka pommitamist elasid mõned pered mitu päeva metsas. Taludest, kus mehi ei olnud, läksid naised-lapsed ööseks naabrite juurde.²

Lahing ei lasknud tõesti end kaua oodata. Sama aasta 6.augustil tulid Riist kaks Vene sõjalaeva. Kihnust lääne pool~~st~~ sattusid nad Saksa sõjalaevadele. Pimeduse tõttu ilmselt ei märganud Vene laevadelt õigeaegselt vastast.

¹ V.Kalits, Kihnlaste meresõitidest.-Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVIII, Tartu 1962, lk89.

² Suulised andmed Maria Metsalt.

(Rahva mälestuste järgi olevat see olnud õhtul umbes kelle 23.00 ajal). Lahing kestis umbes tunni. Sakslaste jõud olid tublisti ülekaalukamad. Üks Vene laevadest - suurtükilaev "Živutš" - läks põhja, meeskond aga maabus Kihnu. Teine Vene sõjalaev, ilmselt vigastatud, tuli Tõstamaa lähedale ja pandi seal põlema.¹

See sündmus tekitas kohalike elanike hulgas veelgi enam ärevust. Paljudest taludest põgenesid inimesed saare lähedastele laidudele, eriti Uuralaiule, sest kardeti sakslaste maabumist.

Sakslasi saarele ei tulnud ega toimunud ka rohkem hirmutekitavaid sündmusi.

Esimese maailmasõja tagajärjeks Kihnule oli senise majanduse täielik segipaiskamine ja suur meeste kaptus.

1917.a. oktoobrirevolutsioon leidis vastukaja ka Kihnus. Nagu 1905.a., kerkis ka nüüd päevakorradele maaprobleem. Moodustati komisjon, kuhu kuulusid esimehena Nikolai Pull, liikmetena Jaan Rand, Jaan Laarents jt. (rohkem nimesid ei mäletata). Komisjon võttis ära koguduse maad ja jagas rahvale välja 1/4-1/2 vakamaa suuruste tükkidena. Saavutatut ei saadud kasutama hakata, sest järgnes Saksa okupatsioon ja kodanluse diktatuur. Revolutsioonilised korraldused tühistati. Rahvas ei loobunud saavutatust kergesti, kuni Pärnu komandant Peeter Päts saatis kohale sõjaväeüksuse.² Mis sai maakomisjoni liikmetest, ei teata.

Järgnes Saksa okupatsioon. Ka Kihnu paigutati väiksemaid Saksa väeüksusi.

¹ Suulised andmed Theodor Saarelt ja Georg Alaselt.

² Suulised andmed Theodor Saarelt.

Uus olukord sundis kihnlasi otsima uusi elatise hankimise alasiid. Selleks kujunes 1918.a. eriti rikkalik räime- ja tursasaak, mis päästis kihnlased tõelisest näljohust.

II p e a t ü k k

K i h n u k o d a n l i k u v ö i m u p e r i o o d i l

Klassisõja periood 1918.-1920.a. möödus Kihnut otse-
selt puudutamata, kuid süvendas veelgi rahva ainelise
olukorra viletsust.

Pärast sõdade lõppu tuli uuesti asuda elujärje korral-
damisele. Vana harjumuse kohalt hakati taastama purjelae-
vastikku. Sõjast säilinud laevadel leidis teenistust umbes
50 meest. Tööd vajas aga veel umbes 200 Kihnu meest.¹ Sel-
leks alustati uuesti laevade ehitamist, osaliselt täiendati
laevastikku ka ostude teel. Sõja tagajärjel vaesunud kihn-
lastel oli suurte laevade ehitamisega raskusi, sest pangast
polnud kerge ilma kindla käenduseta laenu saada. Seetõttu
olid uued laevad väiksemad kui enne Esimest maailmasõda.
Tavaliseks laevaks jäi nüüd 2-süllane laev. Ajavahemikul
1920-1930 ehitati Kihnus 15 laeva.²

1920-ndatel aastatel oli nõudmine kivide järele veel
üsna suur. Rohkesti vajati neid Tallinna sadama ehituseks.
Algul veeti kive ka Riiga, kuid nüüd oli ju tegemist võõra
riigi pealinnaga, kus asjaajamine keeruline ja kulukas,
ning kivivedu sinna lõpetati. Vähemal määral veeti kive
Pärnu. Siiski ei saa seda võrrelda sajandi algaastatega.
Kuna kivide järele jäi nõudmine järjest väiksemaks, siis
kujunes kihnlaste kivilaevastik järk-järgult segalaevastikuks.

¹ V.Kalits, Kihnlaste meresõitudest, lk.89.

² Sealsamas, lk.90.

Suuremad laevad vedasid mõne aasta kartuleid ja õunu Soome, kuid seegi teenistus lõppes kõrgete tollide pärast.¹ Nii tuli leida teenimisvõimalusi peamiselt Eesti vetes toimuvate vedudega. Nüüd sai selleks puuvedu. Puid veeti peamiselt Pärnu ja Tallinna, millega tegeldi juba alates 1919.a. Pärnu linnavalitsusele veeti puid peamiselt Häädemeeste rannikult, Tallinna aga Hiiumaa põhjarandadelt ja Tahkurannast. Rannalaevade tööd puuvedamisel vähendas aga tublisti nende vedude üleminek raudtee kätte.

Kodanliku perioodi algaastatel käisid kihnlased oma purjelaevadega mõned korrad Danzigist salapiiritust toomas. Bestis ajutiselt kehtinud alkoholi keeluseaduse tõttu oli piiritusele tagatud küllaltki arvukas ostjaskond. Piirivalve oli aga tugevnenud. Juba 1920.aastast on teada kihnlaste vahelejäämine piirituselaadungiga. Ka hiljem oli ebaõnnestumisi. Tabamisel laev konfiskeeriti ja meeskond pidi kandma vanglakaristust. Laeva konfiskeerimine oli väga suur kaotus, mistõttu kihnlased ei riskinud salapiirituse vedu ulatuslikumalt teostada.

1920-ndate aastate lõpul oli kihnlastel umbes 40 laeva, millel leidis teenistust 70% töövõimelistest meestest. Kapitali oli laevadesse paigutatud ümmarguselt 90 000 krooni.²

Katastroofiliseks kujunes 1929.-1933.a. majanduskriis, mil kihnlaste laevastik jäi prahivedude lakkamise tõttu hoopis seisma. Mehed olid sunnitud teisel teel elatist hankima. Kõige kättesaadavam tööala oli kalandus, kuhu enamik

¹ T.Saar, Kihnu ja Ruhnu, Tallinn 1973, lk.20.

² V.Kalits, Kihnlaste kiviveost, lk.184.

siirduski.

Osa laevu müüdi ära, osa vananes, uusi peaaegu enam ei ehitatud. Kriisiperioodil oli raskusi ka laevade müümisega: ostjaid oli vähe ja hinnad madalad. Mõned laevad õnnestus müüa Pärnu, Tallinna ja Loksale, kus need praamideks ümber ehitati.

1930-ndatel aastatel leidsid vaid mõned kihnlaste laevad juhuslikku laadi teenistust, peamiselt kivide ja kruusa veoga.

Kihnu purjelaevu kasutati 1930-ndatel aastatel veel n.ö. õppelaevadena. Nimelt oli merekoolide õppekavas ka praktiline sõit purjelaevadega. Arvestati ainult niisugust sõitu, mis oli sooritatud vähemalt 20 bruttoregister-tonnistel purjekatel. Purjelaevade vähesuse tõttu oli ka madruste nõudmine nendele väike. Kihnus, kus veel mõned purjelaevad oli säilinud, oli vabu töökäsi isegi küllalt. Merekooli praktikante vormistati ametlikult laeva meeskonda, tegelikult võttis sõidust osa mõni oma mees. Praktikant maksis sellise mahhinatsiooni eest laevaomanikele kuni 20 krooni suve eest.¹

Ainuke laev, mis suutis kriisiolukorras teenistusse jääda, oli 98-bruttoregister-tonnine "Kodu". See vedas Soomest ja Rootsist metsa Taani ja sealt tagasi šamottkive. Lootuses, et suuremate laevade teenistus on stabiilsem, osteti 1933.a. ja 1935.a. kaks suurt laeva juurde. (1933.a. ostetud kolmemastiline 194 br.reg.t "Rein" oli suurim laev kihnlaste laevanduse ajaloos.²) Need rakendati samadele

¹ V.Kalits, Kihnlaste meresõitudest, lk.91-92.

² Sealsamas, lk.92.

vedudele mis "Kodugi". Kõik kolm Taani vahet sõitvat laeva varustati mootoritega. Teenistus oli suhteliselt hea. Üks mootorlaevadest - "Clara" - hukkus Balti meres veel samal aastal, mil ta osteti, teised kaks suutsid teenistusse jääda 1930-ndate aastate lõpuni.

Nooremaid mehi sõitis ka välismaa laevadel, kus teenistus oli parem. Võrreldes sajandivahetusega oli neid mehi kodanlikul ajal siiski tunduvalt vähem.

Nagu näeme, ei saavutanud kihnlaste laevasõit enam sellist ulatust nagu enne Esimest maailmasõda. Laevu oli vähem ja need oli reeglina väiksemad, teenistuse leidmine muutus üha enam õnnelikuks juhuseks. Majanduskriisi perioodil soikus laevasõit peaaegu täielikult.

Kihnlased läksid üle kalapüügile. Harrastati peamiselt väikepüüki. Sügisel püüti võrkudega räimi, talvel jää alt kohasid ja ahvenaid, kevadel vimmu, suvel õngedega angerjaid ja ahvenaid.

Kaluril oli 30-40 võrku, paar tuhat õnge ja mõned vääriskalamõrrad. Kui palju ta aastas kala püüdis, selle kohta ametlikud andmed puuduvad. Heal juhul oli seda paar tonni. Saagi pidi kalur ise turustama. Talvel sõideti silgukoormaga mandrile ja püüti seal oma kaupa vilja vastu vahetada. Niisugused reisisid ulatusid Kihnust rohkem kui 100 km kaugusele ja kestsid ühtesoodu paar nädalat. Need olid rasked reisisid - söödi kuiva toitu, magati kuskil talutoa põrandal, saadi tublisti külmetada. Mõnigi mees hukkus lumetuisusel merejääl.¹

¹ T.Saar, Ümberringi on ainult meri. - "Eesti Kommunist" 1956, nr.6.

Hiljem hakkasid Pärnu ülesostjad kalu püügikohtadel kokku ostma.

1930.a. alates saavutas kalandus Kihnu majanduses juhtiva koha, jättes laevanduse ja põllunduse enesest maha. Üldiselt oli kalandus Kihnus nõrgalt arenenud. Kasutati ainult väikepüüniseid, mida teenindati 2-3 mehega.

Et kuidagi majanduslikult jalgu alla saada, taotleti riiklikku laenu, mida ka saadi, kuid tasumisega oli suuri raskusi. 1932.a. jaanuariks oli 40 kalurit Pikalaenu Pangale võlgu, Majanduskriisi ajal süvenes see olukord veelgi ja 1.juuliks 1937.a. oli kalanduslaenu võlglasteks juba 65 kalurit - summas 4835,50 krooni. Olukorda raskendas veelgi asjaolu, et kalurid ei olnud õnnetuste vastu kindlustatud. Eriti sagedased olid muttide kaotused jääalusel püügil talve hakul. Nii hävines 1937.a. ligi 400 mutti 2500 krooni väärtuses. Järgmise aasta kevad-talvel kaotati tormis 270 püünist 1954 krooni väärtuses. Kogu kahju talve jooksul hinnati 6000-7000 kroonile.¹

Uuenduseks kalapüügil oli mootorpaatide kasutuselevõtmine purjepaatide kõrval. Esimese mootorpaadi said kihnlased 1920-ndate aastate algul ja seda kasutati posti vedamiseks. Järgmistena muretsetud mootorpaadid läksid juba kalurite käsutusse, kuid pikka aega olid veel ülekaalus purjepaadid. Alles 1930-ndate aastate keskel muutus mootorpaat põhiliseks veesõidukiks kalapüügil.

1932.a. asutati Kihnus mere- ja kalameeste selts, kes tegeles majanduslike probleemidega, hankides mõrravaiu,

¹ A.Karin, Mu kodu on tuuline Kihnu rand. - "Pärnu Kommunist" 1969, nr.142.

mootorpaate, katsetades kalade turustamisega. Mere- ja kalameeste seltsi vahendusel saavutatigi kokkulepe Pärnu ülesostjatega, kes hakkasid käima püügikohtadel kalu ~~ko~~ kokku ostmas. See tegi põhiliselt lõpu kihnlaste pikka-tele ja vaevarikastele kaubareisidele.

Kuidas ka Kihnu kalur ei pingutanud, olid tema sissetulekud väiksed ja ta ise vaene. Uuendused kalapüügil olid väga visad juurduma, ja vaevalt needki oleksid kaluri ainelist olukorda põhjalikult parandanud.

Kalapüügi kõrval harrastati hülgepüüki. 1920-ndatel aastatel hülgepüügiga väga ulatuslikult ei tegeldud. Selle põhjuseks võib pidada veel küllalt intensiivset mere-õitu, mistõttu nii raske ja ohtlik teenistus nagu seda on hülgepüük, ei meelitanud Kihnu mehi.

Kaotanud majanduskriisi olukorras laevandusest saadavad sissetulekud, omandas hülgepüük kalanduse kõrval mitte väiksema tähtsuse. Samal ajal suurenes nõudmine hülgepoegade nahkade järele.

Kihnlased realiseerisid hülgehahad peamiselt Tartus ja Tallinnas karusnahatoodete vabrikutele, hülgerasva aga naha- ja tekstiilivabrikutele, eriti Sindi tekstiilivabrikule.¹

Hülgepüük oli raske ja ohtlik, sõltus suurel määral ilmastikuoludest ja õnnelikust juhusest. Näiteks kirjutas kodanlik ajaleht "Vaba Maa" kihnlaste erakordselt rikkalikust saagist 1935.a. talvel, mil mõni paatkond sai kuni 100 hüljest. 1934.a. kirjutas aga sama ajaleht Kihnu

¹ В.Я.Калитс, О тюленьем промысле на о.Кихну. - Академия наук СССР. Труды Прибалтийской объединённой комплексной экспедиции. Вопросы этнической истории народов Прибалтики. Москва, 1959, Ик.485.

hülgeküttide täielikust ebaõnnest, mis oli tingitud ebasobivatest ilmadest.¹

Kihnu hülgekütt Juhan Vesik (sünd. 1898) on kõigi püügiretkede ajal pidanud päevikut. Siinkohal väljavõtteid tema päevikutest.

11.septembril 1934.s. sõideti Kihnust 4 mehega hülgepüügile. Retke pikkuseks kavandati 3 nädalat. Tormi tõttu kujunes püügiretk 5 nädala võrra pikemaks. Tagasi jõuti alles 30.oktoobril. Päeviku lõpus on napisõnaline kokkuvõte: nelja mehe 8 nädala teenistus oli kokku ligikaudu 85 krooni.

1932.a. kevad-talvise püügiretke tulemused.

Hülgeid püüti 9 mehe kohta:

10 valget poega

6 mustakirjut poega

5 vana hüljest

Kokku 21 hüljest.

Valge poja nahk maksis 5 krooni	-	10 tk.	50 krooni
Musta poja nahk "	6,5 krooni	- 6 tk.	39 "
Vana hülge nahk "	4 krooni	- 5 tk.	20 "
Rasva 11,5 puuda			42 kr. 75 senti

Kokku: 151 krooni 75 senti

J.Vesiku kommentaarid päeviku lõpus:

Aega läks 5 nädalat ja 3 päeva. Tasus vaevalt söögi-
raha, päevarahast ei ole juttugi.

¹ В.Я.Калитс, О тюленьем промысле на о. Кихну, Лк.485.

Niisiis andis ka hülgepüük kihnkastele vaid viletsat sissetulekut ega leevendanud kuidagi üldist halba majanduslikku olukorda.

Kodanlikul perioodil käis Kihnu majandus üldse alla. Põllumajanduses kehtis ikka veel rootsiaegne nööriimaade süsteem ja maad hariti muistsel tasemel. Põllud olid külade viisi kolmes nurmes, kus igal perel oli palju kitsaid pikki põlluribasid. See ei võimaldanud maad ajakohaselt harida. Samuti olid planeeritud ka heinamaad, karjamaa aga oli külal ühine, peredele jaotamata.¹

Seoses laevanduse langusega tõusis nõudmine maa järele. Rahvast oli sellel väikesel saarel palju:

1922.a.	1113	inimest
1930.a.	1149	"
1934.a.	1056	" (merel viibijad loendamata). ²

On selge, et nii suurt hulka inimesi Kihnu väikesed ja kehvad põllud toita ei suutnud.

1930-ndate aastate algul oli Kihnus üldse 268 majapidamist (välja arvatud ametnikud). Need olid aga üsna väikesed. Suuremad talud paiknesid neljas vanas külas, kuid needki olid pärijate vahel juba mitmeid kordi poolitatud. Sel ajal jagunes Kihnu talude maavaldus järgmiselt:

Külad	Maata	Kuni 1 ha	1-3 ha	3-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	Üle 20 ha	Kokku
Sääre	10	5	7	12	21	5	1	61
Lemsi	12	9	1	10	14	6	-	52
Rootsi	3+	4	4	5	16	10	-	42
Turu	3	5	11	2	-	-	-	21
Lina	4	10	2	3	7	20	1	47
Mõisa	8	5	28	1	3	-	-	45
Kokku	40	38	53	33	61	41	2	268 ³

¹ Suulised andmed Theodor Saarelt.

² L. Leesment, Kihnu ajalugu, Tartu 1942, lk.7.

³ T. Saar, Lehekülgi Kihnu minevikust. - "Pärnu Kommunist" 1957, nr.117.

Maaga rahuldavalt varustatuks võiks Kihnu oludes lugeda ainult neid, kes omasid seda rohkem kui 5 hektarit. Selliseid majapidamisi oli 38,4%. Turukülas olid kõik kehvikud, samuti enamik inimesi Mõisakülas.

Kodanliku võimu algaastail tahtis vallavalitsus koguduselt ära võtta ühe köstri maad, sest ei olnud enam kaht köstrit nagu enne Esimest maailmasõda. Preester ei olnud sellega rahul. Tekkis pinev olukor vallavalitsuse ja kirikla vahel. Lahenduseni ei jõutud, kuni 1928.a. asi kohtusse läks. Võitis preester.

Uuesti läks asi teravaks 1932.a. seoses seaduse kehtestamisega, mille alusel võõrandati maad, mis asusid koguduse keskusest kaugemal kui 3 km. Kihnu köstri maa kuulus Tõstamaa kirikule, seega palju kaugemal lubatud määrast. Köstri maa anti selle endisele kasutajale.

Koguduselt võõrandamisele kuulus ka Sange saar. Preester Georg Perl protesteeris selle vastu. Protest jäi Pärnus rahuldamata. Siis meelitas preester vana mehe Enn Lease minema Tallinna peakomisjoni, kus see palunud, et kiriku maid ei võõrandataks. Preestril õnnestus ka mere- ja kalameeste seltsi üldkoosolekult välja meelitada nõusolek, et viimane oma osast loobuks. Kõige selle tulemusena jäi kogudusele alles pool Sange saart, kusjuures teine pool läks mere- ja kalameeste seltsile.¹

Vähese muudatuse tõi olukorda see, et riigi reservmaa - Manija saar - jaotati kalurikohtadeks ja anti kihnlastele 1933.a. Kokku sai Manijast maad 21 perekonda. See maa anti tingimusel, et saajal tuli oma maast Kihnus loobuda ja see kellelegi edasi anda. Tegelikult olid need täiesti maata

¹ Suulised andmed Theodor Saarelt ja Juhan Vesikult.

inimesed või oli neil seda äärmiselt vähe, ainult maja-
plats.¹ Seega õli ei leevendunud maanälg. Karjamaad ainult
vabanesid paarikümnest lehmast ja samast hulgast lammastest.

Kasutati ära ka Kihnu oma võimalused uudismaade harimi-
seks.

Mõned perekonnad rändasid veel mandrile, kust osteti
rannikul väikesed kohad, ja tegutsesid seal enamasti kaluri-
tena.

Kihnlastele oli teada, et Pärnu linnale kuuluv Kastna
mõis likvideeritakse, kust selle mõisa sulased pidid maad
saama. Selle lootusega läks sinna sulasteks Kihnust kaks
perekonda. Kastna mõis likvideeriti tööpoolest ja sinna
asunud saidki maad.

Kihnus oli veel üks koht, mis likvideeriti ja väike-
kohtadeks jagati. See oli koolitalu - 16,13 ha. Sellest
moodustati viis väikekohta.²

Nüüd olid maaga varustamises ära kasutatud kõik või-
malused. 1933.a. kujunes nagu selleks daatumiks, kust enam
edasi minna ei olnud kuhugi. Maapuudus püsis.

Ainult üks võte oli veel kasutamata - maade kruntimine, mis
oli mandril ammu läbi viidud. Asjast olid huvitatud eriti
suuremate talude omanikud, kes lootsid lahti saada maata-
meeste loomadest ühiskarjamaadel ja paremaid võimalusi
põldude harimiseks.

Maade kruntimise eeltöid alustati juba 1931.a. ja tööga
jõuti lõpule 1939.a. sügisel, millal uued krundid kätte
anti.

¹ T.Saar, Maakasutus Kihnus. Käsikiri. Lk.80.

² Sealsamas, lk.81.

Kruntimisel ei peetud kinnä küla piiridest, terve saar moodustas ühe üksuse. Peeti soovitatavaks, et osa peresid keliksid küladest välja. Neile anti eesõigus enesele uus krundi koht valida. Teistele anti maad võimalikult oma maja ümbert. Suuremad talud ei saanud enamasti sealt kogu maad kätte, puuduv osa anti kaugemalt juurde. Ainult heina- või karjamaad ei antud, osa krundist pidi olema põld.

Kuna maa oli väga erineva väärtusega, siis viidi läbi ka kogu maa hindamine. Maaomanike peelt valiti komisjon, kes vaatluse teel määras kindlaks maa väärtuse. Selleks oli ühe hektari hind kroonides. Kõige madalamaks hektari hinnaks oli 5 krooni, kõige kõrgemaks 125 krooni. Nii leiti iga koha hind kroonides ja uue koha väärtus pidi sellega võrduma.¹

Üldine keskmine talu suurus oli nüüd 5,91 ha. Selle arvu taga ei ole näha üldine maapuudus.

Majapidamisi suurusega

kuni 3 ha	oli	65	s.o.	28,1%
3-5 ha	"	58	"	25,1%

Seega oli kehvikuid kokku 53,2%.

5-10 ha	oli	68	s.o.	29,4%
üle 10 ha	"	41	"	17,8%. ²

Maapuudust kannatas ikkagi vähemalt 1/3 majapidamisi.

Peale kruntimist oli 100 talu ühes, 98 kahes, 39 kolmes ja 13 neljas tükis.³

¹ T.Saar, Maakasutus Kihnus, lk.90.

² Sealsamas, lk.91.

³ Sealsamas, lk.91.

Maakerraldusega üheaegselt viidi läbi magistraal-kraavide kaevamine üldpikkusega 19 km, et oleks võimalik krunte paremini planeerida. See töö teostati riigi kulul.

Külad kaotasid oma endise tähtsuse, sest ühiseid majanduslikke üritusi enam ei olnud peale paadisadamate korrastamise.

Maade kruntimisega muutus põldude saagikus paremaks. Varem sai põldu künda ainult ühes suunas - piki põlluribasid. Seetõttu muutusid põlluotsad aja jooksul adraga kokku veetud mullast kõrgemaks. Väga palju oli põldude vahelisi peenraid, mis rohkesti umbrohtu levitasid. Need puudused kadusid.

Muutus võimalikuks masinate tarvitamine ja uute külvi-kerdade sisseviimine. Siiski olid uuendused visad juurdu-ma. Ainukesed masinad olid rehepeksuks. Neid oli üldse kolm. Masinad suutsid täiel määral kegu vilja ära peksta. Käsitsi peksti harukordadel veel ainult talivilja, et saada õlgi katuste jaoks.

Veel oli kiriklas üks käsikülvimasin. See oligi kegu masinapark.

Hoburiistade alalgi oli uuendusi vähe. Kahehobuse rakendeid ei kasutatud üldse. Leidus ainult raudatru ja vedruäkkeid.¹

Kuna maakerraldusega karjamaad läksid üksikvaldusse, siis kadus maatutel võimalus oma lehma karjatada. Olukord lahendati sellega, et riigi metsas võisid leomi karjatada ainult maata ja vähese maaga inimesed. Varem oli riigimets karjatamiseks vaha kõigile.²

¹ Suulised andmed Theodor Saarelt ja Jaan Laeselt.

² Suulised andmed Georg Alaselt.

Põhilised elatusvahendid said kihnlased laevandusest, kala- ja hülgepüügist ning põllumajandusest. Vähemal määral kasutati ka muid töövõimalusi. Mehi käis mandril ehitus- ja metsatööl. Väga harva läks aga Kihnu poiss mandrile talusulaseks. See sai teiste pilkealuseks. Küll aga läksid Kihnu lapsed mandrile karjasteks ja tüdrukud suvulisteks ning aastateenijateks. Massiliselt käisid naised sügiseti mandril kartuleid võtmas, mida naljatlevalt nimetati "muakerä lõhkmiseks".

Üldise tööpuuduse leevendamiseks hakati Kihnus ehitma hädaabitööde korras sadamat. Seda ehitust oldi taotletud juba sajandi algul, kuid siis tuli vahele Esimene maailmasõda ja kavatsustest ning taotlustest kaugemale ei jõutud.

Seni oli paadisadamana kasutatud iga küla all selleks sobivaid varjulisi kohti, kuna suuremad laevad pidid jääma rannast kaugemale ankrusse. Suuremast ja ka laadungiga paadist pidi läbi vee maale kahlama. Eriti ebamugav oli see sügisel ja varakevadel.

Eriti hädas oldi laevade julgestamisega. Ei elnud harvad need juhtumid, kus torm lahtisel rannal olevad laevad ankrust lahti kiskus ja randa viis. Talvel aga ei elnud Kihnus üldse laevadele sobivat kohta. Väiksemad laevad tõmmati sügisel kaldale, suuremad paigutati talvekorteritesse kas Pärnu vallikraavi, Manija saare juurde Sitna lõppe või Tõstamaa lahte.¹

Uuesti hakati sadama ehitamist taotlema 1920-ndatel aastatel. Selleks ajaks oli Silla auk nii madalaks muutunud, et uueks sadamakehaks valiti Kihnu kirdeneemel Saaru

¹ T.Saar, Kihnu ja Ruhnu, lk.22.

nina. Sinna ehitati 600 m pikkune kivimuul, mis ulatus kuni kahe meetri sügavuseni merre. Selle varju võisid tulla väiksemad laevad ja pääs laevadele ning kauba mahalaadimine nendelt muutus hõlpsaks. Vahendeid sadama ehitamiseks saadi hädaabitöödeks määratud summadest. Sadamaehitusel saadi tööd 1936. ja 1937. aastal. See oli ka kodanliku aja suurim ehitus Kihnus.

Mõningane edasimineku toimus haridusalal. Alates 1929.a. hakkas senise neljaklassilise asemel tööle kuueklassiline algkool, millega kihnlaste haridus piirduski. Ainult kaks Kihnu noormeest lõpetas Pärnu kalanduskooli ja keskkooli neli noormeest. Kuressaare merekoolis õppisid mitmed. Neist said kaugesõidu-tüürimeesteks neli, lähisõidu-tüürimeesteks kaks meest. Eelklassis õppisid neli poissi ja Tallinna merekooli mehhaanikaosakonna lõpetas üks.¹

Tütarlapsed ei pääsenud niigi kaugemale. Neist lõpetasid mõned ainult kaheaastase Tõstamaa kodumajanduskooli.

Kõrgemasse kooli ei jõudnud kodanlikul ajal ükski kihnlane.

1928.a. asutati Kihnus haridusselts. See tegeles pidude korraldamisega endises valla magasiaidas, mis anti seltsi kasutada. Aastas korraldati paar pidu, kus esitati näidendeid ja vahel ka koorilaulu.

Juba tsaarivalitsuse ajal oli Kihnus asutatud raamatukogu, mis jätkas tegevust ka kodanliku võimu perioodil.

8. detsembril 1935.a. teostas kohaliku kooli õpetaja Theodor Saar Kihnus raamatuloenduse.

¹ T.Saar, Lehekülgi Kihnu minevikust. - "Pärnu Kommunist" 1957, nr. 117.

Loendati kuues külas 204 elamus 839 lugemisealist inimest, kellel oli kokku 3668 raamatut. Ajalehti käis 61, ajakirju 30, aasta jooksul oli muretsetud 150 raamatut.

Käsitletava ainevaldkonna ja sisu järgi jagunesid raamatud järgmiselt:

usulised.....	855
ilukirjanduslik proosa.....	404
kalendrid.....	284
ajakirjad((aastakäigud).....	86
ajaloosalased teosed.....	70
põllumajanduslikud.....	66
arstiteaduslikud.....	61
loodusteaduslikud.....	42
merendusosalased.....	34
sõnaraamatud.....	33

Muuteemalisi raamatuid oli vähem.

Siit nähtub, et esikohal oli vaimulik kirjandus. Iga nelja pere kohta tuli üks ajaleht ja iga 20 pere kohta - üks ajakiri. Kohapeal polnud saada muid raamatuid kui ainult kirikukalendreid.

Loendamisel selgus, et kihnlaste kogudes olid ka mõned haruldased raamatud, nagu piibel 1739.aastast, "Postimees" 1857-1860 ja "Sarema Jutto ramat".

Suurima raamatukogu väärtus oli 300 krooni, mis kuulus Jüri Kurulile. Järgnesid Joh.Soomann - 270 krooni, Georg Perl - 240 krooni, Theodor Saar - 200 krooni ja Jüri Vidrik - 160 krooni.¹

¹ Raamatuloenduse andmed Theodor Saarelt.

Kuigi kihnlaste haridustase oli madal, ei saa öelda, et huvi mitmesuguse kirjanduse vastu oleks väike olnud. Pealegi olid raamatud neile suhteliselt raskemini kättesaadavad.

Usulise sisuga raamatute suurt ülekaalu ei saa seletada kihnlaste usklikkusega. Rohkem on siin tegemist aegade jooksul juurdunud tavadega.

1923.a. veebruaris korraldati Kihnus usuõpetuse rahvahääletus. Tulemuseks oli, et hääletanutest oli koolis usuõpetuse poolt 124 ja vastu 238 inimest.¹ Nagu näeme, ei olnud kihnlased usu suhtes sugugi positiivselt meelestatud.

Kodanlikul ajal oli Kihnul veel üks omapära: et ta mandrist eraldatud paik oli, siis saatis kodanlik valitsus oma diktatuuri aastatel talle poliitiliselt ebameeldivaid isikuid siia asumisele ja saart kutsuti tookord Eesti "Siberiks".

Revolutsioonilise tegevuse pärast oli Kihnu saadetud Erich Tarkpea, poliitiliselt "mittesobiv" kooliõpetaja August Levandi jt. Need inimesed leidsid elupaiga mõnes Kihnu talus. Nad elasid saarel suhteliselt lühikest aega, mistõttu neil eriti laialdast kontakti kohalike elanikega ei kujunenud. Arvatavasti sellega ongi seletatavad kihnlaste napid teadmised väljasaadetute kohta.

Ka mõne rahamehe huligaanist võsuke saadeti Kihnu "rahunema". Tartu ärimees Jänes laskis oma pojale Kihnu isegi kahekorruselise elamu ehitada. Noort Jänest tunti saarel suure sulijärgi ja rahurikkujana.

Muid võõraid saarel peaaegu ei olnudki, ainult mõni lühikest aega teeninud ametnik. Kogu kodanliku võimu perioodil

¹ L. Leesment, Jooni Kihnu kiriku ajaloost. Äratrük "Ajaloost Ajakirjast" 1929, nr.4. Tartu 1930, lk.10.

rändas Kihnu ja jäi sinna alaliselt elama ainult 3 inimest (2 naist ja 1 mees).¹

Võrreldes varasemate ajaloo perioodidega rändas vaa-
deldaval ajajärgul kihnlasi kodusaarelt välja küllalt
palju. Väljarändamise põhjusteks olid enamikel juhtudel
elatusvahendite nappus ja tööpuudus.

1920-ndatel aastatel lahkus Kihnust inimesi järgmiselt:²
mandri taludesse (abiellumise tõttu või

põllutöölisena.....	22	inimest
käsitöölisena Selistesse.....	1	"
Pärnu.....	10	"
Tallinna.....	4	"

Kokku: 37 inimest.

Nõukogude Liitu läks 2 inimest.

Meremeestena jäid välismaale:

USA-sse	8	inimest
Kanadasse	2	"
Prantsusmaale	1	"

Kokku: 11 inimest.

Seega lahkus Kihnust jäädavalt 50 inimest.

1930-ndatel aastatel oli olukord järgmine.

Seoses kalurikohtade andmisega lahkus Kihnust aja-
vahemikul 1933-1935 Manija saarele 79 inimest.

Mandrile läks:	maale	66	inimest
	linnadesse	11	"

Kokku: 77 inimest.

Välismaale:

Inglismaale	4	inimest	(1 tuli tagasi)
USA-sse	4	"	(1 tuli tagasi)

Kokku: 6 inimest.

¹ T.Saar, Kihnlaste väljarändamine. Käsikiri (lõpetamata).

² Algandmed siin ja edaspidi: T.Saar, Kihnlaste välja-
rändamine.

Üldse lahkus 1930-ndatel aastatel Kihnust 162 inimest. Kogu kodanliku võimu perioodil rändas Kihnust välja 212 inimest.

Kuigi palju kihnlasi rändas mandrile ja alaliselt saarel elavad inimesedki polnud suurel maal haruldased külalised, jäi Kihnu kodanlikul perioodil ometi isoleeritud maa-
lapiks meres, mille elanike tegevusest ja elu-olust väga vähe teati. Harva sattus suurelt maalt sinna mõni juhuslik külaline. Seetõttu kiputi Kihnut kujutama eksootilise kohana ja temast kirjutati üsnagi romantilistes värvides.

Saksa ajakiri "Der Welt Spiegel" avaldas 1931.a. artikli "Kihnu - amatsoonide saar" ja neli fotot, iseloomustamaks saare olustikku. Ühel neist oli kujutatud rahvarõivais naine püssiga ja pildi allkirjaks "Kihnu saare hülgeküttide kuninganna". Osutatakse hõberahadest kaelahtelevautasule lastud hüljeste eest. Artiklis kirjutatakse, et "saarel elavad imekaunid amatsoonid..., kelle käes püss ei värise." Nimetatud artikli ilma igasuguste kommentaarideta avaldas veel samal 1931.a. "Päevaleht".¹ Eks pidi see kujundama ka eestlase teadmisi Kihnu saarest. Mis sellest, et vale, peaasi, et oleks põnev ja romantiline.

¹ В.Я.Калитс, О тюленьем промысле на о. Кихну, Ик.486.

III p e a t ü k k

K i h n u n õ u k o g u d e v õ i m u a j a l

Saabus murranguline 1940.aasta. Ka Kihnus hakati teostama nõukogulikke ümberkorraldusi.

Kõige oodatum oli maareform. 7.augustil 1940.a. määrati ametisse maakomisjon koosseisus: Jaan Oad - esimees, liikmed Toomas Türk ja Pärt Vidrik.

Maakasutajailt nõuti kirjalikku tõendust selle kohta, kas nad hakkavad ise maad harima või ei. Järgnevalt koguti andmeid, kes ja kui palju maad soovivad. Avaldused maa saamiseks esitasid 8 maata ja 119 väikema omanikku, kokku 127, s.o. ligi pool perekondadest.¹

Mida oli maakomisjonil neile anda?

Kihnus ei olnud ühtki üle 30-hektarilist talu, mis oleks vähendamisele kuulunud. Sellepärast taotleti Kihnu suhtes erandit: jätta talu maksimaalseks suuruseks 15 ha. See taotlus jäeti rahuldamata.

Maad, mida võis arvestada maata ja vähese maaga isikule andmiseks, oli järgmiselt:

talud, kelle omanikud ei elanud Kihnus ja ise maad

ei harinud - 7 talu.....15,07 ha

koguduse maa.....38,96 ha

vallavalitsuselt.....17,68 ha²

Kokku: 71,71 ha

Maa andmisel arvestati perekonna suurust. Ühe inimese kohta tulev maa kõikus 0,4-1,07 ha vahel.³

¹ T.Saar, Maakasutus Kihnus, lk.93.

² Sealsamas, lk.94.

³ Sealsamas, lk.98.

Muidugi ei suutnud maareform Kihnus maapuudust likvideerida, sest juurdelõiked olid liiga väikesed. Pealegi jäi 28 maasoovijat üldse rahuldamata. Kuna maakomisjonil oli nii vähe paljudele tahtjatele anda, siis soovitati rahvale Kihnust välja rännata. See leidis siiski vähe vastukaja. Pöörduti ka abi saamiseks mandri valdade poole. Maad saadi Selistest ja Tõstamaalt, kuhu ka mõned perekonnad elama asusid.

Maakomisjoni tegevusega ei olnud muidugi need rahul, kelle soovid rahuldamata jäeti. Komisjoni esimees Jaan Oad palus end kohalt vabastada. Seda tehti ja uueks esimeheks sai alates 10.märtsist 1941 Mihkel Loob.

Kihnu sadamaplatsidele pretendeeris mere- ja kalameeste selts, pöördudes 29.septembril 1940.a. kirjaga kaasabi saamiseks Eesti Kalameeste Ühingute Keskliidu poole. Viimane paluski seltsi soovi rahuldada, kuid juba oktoobrikuus selts suleti.

1940.aastaks oli Kihnu põllumajandus algelisel, naturaalmajanduslikul tasemel. Kihnu taludel oli võlgu ja suuri raskusi majandamisega. Nõukogude kord tühistas võlad, kuid kihnlased vajasid ikkagi riiklikku toetust. Esimene abi tuli 30.detsembril 1940.a., mil ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määras kihnlastele loomade ületalvepidamiseks 13 000 rubla ulatuses toetust.¹

Tundavam ja olulisem oli aga muutus kalurite eluolus. Kustutati võlad, kindlustati püünised, kehtestati stabiilsed kalahinnad, saak osteti riigi poolt ära koha peal. Seega kadus kalasaagi realiseerimise mure. Uute

¹A.Karin, Mu kodu on tuuline Kihnu rand. - "Pärnu Kommunist" 1969, nr.142.

paatide ja püüniste muretsemiseks võimaldati pikaajalisi laene.

Nõukogulike ümberkorraldustega ei kaasnenud Kihnus klassivõitlust, kuna saarel puudus kulaklik element. Ka kohalikud võimukandjad - vallavalitsus - ei erinenud varanduslikult teistest kihnlastest.

Nõukogude korra tingimustes ei saadud kaua elada. 7. juulil 1941. a. algas Kihnus Saksa okupatsioon.

Tühistati nõukogulik maareform. See tähendas peamiselt kogudusele maa tagasi andmist. Kaduma läksid ka mandrilt antud maad.

Sõjaoludest tingituna andis maapuudus nüüd veelgi rohkem tunda. Sellepärast otsustas vallavanem Georg Laos 1. märtsil 1942. a. koguduselt osa maad ära võtta ja rahvale rendile anda. Sama aasta sügisel vähendas vallavanem veel koguduse maad. Viimane jäi ikkagi edasi maa omanikuks ja sai selle eest renti. Preester ei kannatanud koguduse maade kärpimist välja ja lahkus Kihnust.¹ Veel anti kahe suurema talu - Linakülast Võhke ja Möisakülast Salu - maadest osa rendile.

Kogu okupatsiooniaja elasid kihnlased vaikselt ja märkamatuult, otsekui kartes endale tähelepanu tõmmata.

Kui sakslased 1944. a. veebruaris üldmobilisatsiooni välja kuulutasid, siis ei saadud seda Kihnus rakendada. 1943/44. aasta talv oli erakordselt pehme. Merel ei olnud kinnisjääd. Nii ei saadud üle mere. Muidugi ei tikkunud ka mehed ise sõjaväkke. Vahetevahel oleks hea tahtmise juures kuidagi mandrile ikkagi pääsenud. Üle mere käijad

¹ Suulised andmed Mihkel Türgilt.

langesid üldise hukkamõistu alla, sest võimud võisid sellest kuuldud öelda, et mehed ääaavad juba mandrile ilmuda. Meeste mobiliseerimine lükati edasi kuni kindlana ühenduse tekkimiseni.

Maikuus nõuti kihnlased Saksa sõjaväkke. See käsk jäeti enamuse poolt täitmata. Nii jäi Kihnust üle saja mehe sõjaväkke minemata. Tuli haarangu vastu valmis olla (Manijas oli aprilli lõpul haarang korraldatud).

Osa mehi viibis sageli paatidega merel, elades väikes-
tel asustamata laidudel. Enamus mehi oli päeval kodus ja tegi tööd, ööseks aga mindi peidupaikadesse. Selleks olid hästi varjatud kohad metsas pöösastes, kiviaedade all, haoriitades ja mujal.

Juunis sai Kihnu valla kaantseliametnik Tõstamaal juhuslikult kuulda, et saarel korraldatakse varsti haarang. Nii olid mehed lähenevast ohust teadlikud ja said abi-
nõud tarvitusele võtta.

Mõned mehed põgenesid mootorpaatidel Rootsi. Seal loodeti rahulikult sõja lõpp ära oodata.

Ööl vastu 19. juulit algas kardetud haarang. Selleks saabusid Pärnust Kihnu kell üks öösel vedurlaev ja üks mootorpaat saja mehega. Sadamaid lasti maale mõned valvurid, kes ruttasid tähtsamatele teedele. Seal jäadi valvele ja pandi liiklemine seisma. Mootorpaat suundus saare põhjarrannikuks, et kinni püüda paatidel merele põgenejad. Puksiirlaev sõitis saare lõunaotsa, kus tuletorni all umbes 30 meest maale saadeti. Nende hulgas oli ka paar endist Kihnus teeninud piirivalvurit ja politseinikku. Need tundsid maastikku ja küllap nende abil ka haarangu plaan koostati. Kihnu kohalikke võimumehi haarangul ei kasutatud. Nähtavasti ei usaldatud neid küllaldaselt.

Varjajaist tabati ainult kolm, kes ei olnud haarangust teadlikud ja oma peidupaigast nagu hommikuti ikka paha aimamata koju tulid. Seega oli haarangu tulemus okupantidele üsna kesine: umbes kuuekümnest ennast Kihnus varjavast mehest (osa mehi oli merel) ainult kolm tabatut.

Kuigi haarang oli tühja jooksnud, ajas see kihnlased siiski ärevile. Ei oldud julge järgnevate haarangute eest. Sellepärast hakati otsima kindlamaid varjupaiku. Ainukeseks selliseks kohaks näis olevat Rootsi, kuhu mitmed mootorpaatidel siirdusid. Põgenike hulgas oli ka neid, kes kartsid nõukogude võimu oma okupatsiooniaegse tegevuse pärast.

13. septembril korraldati Kihnus uus haarang. See toimus päeval vähema arvu meestega ega olnud kuigi põhjalik. Kedagi ei tabatud. Haarangu varjus tegid Pärnu tegelased luuret, missugused oleksid Kihnu kaudu põgenemise võimalused. Sakslaste rinne ju lagunes ja okupantide käsilased olid hirmul oma naha pärast.

Peagi hakkas Kihnu saabuma sõjapõgenikke. Erasisikute kõrval oli põgenike seas ka mõnisada Saksa sõjaväes teeninud eestlast.

Kihnus oli sel ajal kümmekond väikest purjekat. Omanikelt kaubeldi laevad Rootsi sõitmiseks. Et põgenike hulgas meremehed puudusid, eriti veel niisugused, kes oleksid osanud purjekat juhtida, siis kaubeldi juhtideks kihnlasi. Kõigile laevadele ei saadud vabatahtlikke juhte. Siis ähvardati mehi relvadega ja sunniti neid välja sõitma. Samal kombel nõuti omanikelt välja ka purjed. Ühe laeva uputasid omanikud Kihnu sadamas, et seda äraviimisest

päästa.

Sel ajal puudus Kihnus igasugune riigivõim. Vallavalitsus enam ei tegutsenud. Lahkunud olid kõik ametnikud peale vallavanema. Reaalse jõu moodustasid ainult Kihnu põgenenud Saksa sõjaväes teeninud eestlased. Kuid neil puudus sõjaväeline organisatsioon ja distsipliin nagu desertööridel harilikult ikka. Ometi olid nad arvuliselt ja relvastuselt kohalikest elanikest mitmekordselt üle. Sellepärast oli väljaastumise varajane ja riskantne. Sõjaväelasi jäi lahkujate arvel järjest vähemaks.

23.septembril võeti Kihnus Theodor Saare juhtimisel kohalike jõududega võim üle. Vallamajas võeti vallavalitsuselt asjaajamine ja varad üle. "Omakaitse" ülema asetäitjale ja tuletorni ülemale tehti korraldus relvastus vallamajja tuua.

Peagi saadi teada, et Saksa sõjaväelased on vallamaja ülevõtmisest kuulda saanud ja kavatsesid rünnata. Mehed lahkusid vallamajast ja läksid randa, kus polnud võimalik nende salka haarata ega ümber piirata. Teiselt poolt ei olnud aga seal ka taandumisvõimalusi. Võidelda oleks tulnud viimse meheni. Kihnlaste eeliseks oli see, et mehi kaitsesid suured kivid ja kiviaed. Ründajad aga oleksid pidanud tule all ületama lageda välja.

Rünnak jäi siiski tulemata. Sõjaväelased olid küll vallamajas käinud, kuid selle tühjana leides lahkunud. Ainult telefonitoru olid nad katki lõõnud ja kaabli rannas läbi lõiganud. Nüüd kiirustasid viimasedki sõjaväelased Kihnust lahkumisega. Seda tegid nad väikesel purjekal. Kuid neil ei olnud enam aega juhi leidmiseks ja nad sõitsid välja oma riisikol, lootes Saaremaale jõuda. Oskamatuse

pärast sattusid nad järgmisel päeval Tõstamaa all liiga ranna lähedale, kus Nõukogude armee üksus laeva kinni pidas ja mehed maha võttis.

Sellelega oli 23.septembril 1944 nõukogude võim Kihnu taastatud.¹

Kuigi sõjategevus otseselt Kihnut vähe puudutas, olid sõjakahjud suured. Hävines lõplikult kihnlaste purjelaevastik. Ainult kolm väikest laeva jäid Kihnu. Neist lõhkus torm kaks, viimane lammutati 1945.a. Mootorlaev "Mikk" hukkus 1945.a. Kihnu lähedal ühe sõjalaeva päästetöödel.² Paremad mootorpaadid läksid kaotsi sõjapõgenikega 1944.a.suvel.

Ka inimkaotused olid suured. Oli nii langenuid, jäljetult kadunud kui ka väljarännanuid. Sõja lõppedes oli alles jäänud üle kuuesaja inimese. Seega vähenes rahvaarv ümmarguselt 450 inimese võrra.³

Valitsusorganite informeerimiseks sõitsid Theodor Saar, Mihkel Leas ja Toomas Lamend septembri lõpul Pärnu. Seal määrati Theodor Saar Kihnu valla täitevkomitee esimeheks, Mihkel Leas esimehe asetäitjaks ja koolijuhataja August Levandi sekretäriks, alates 1.oktoobrist 1944. Ühtlasi anti juhtnööre esialgseks tegutsemiseks.

Järgmisel päeval sõideti Kihnu tagasi. Koolimajas korraldati rahvakoosolek, kus selgitati tekkinud olukorda.

Nädala pärast saabusid Kihnu ka Nõukogude armee üksused.

¹ T.Saar, Enne kui saabus Nõukogude armee. - Rahvatasujad I, Tallinn 1962, lk.337-341.

² V.Kalits, Kihnlaste kiviveost, lk.186.

³ T.Saar, Lehekülgi Kihnu minevikust. - "Pärnu Kommunist" 1957, nr.117.

Pärast sõda esines raskusi rahva elujärje parandamisel.

Kõige rohkem kannatati leivavilja puuduse all. Sellepärast ei nõutud 1944.a. kihnlastelt kohustuslikke norme sisse. Kihnu karjamajandus oluliselt siiski kannatada ei saanud.

Maakorraldusega hakkas tegelema vastav komisjon. Protokollis nr.1 20.novembrist 1944.a. võetakse arvele 43 peremehta talukohta kokku 278,24 ha. Rootsi lahkunuiks märgitakse 31, Ruhnu - 4 maaomanikku. Osa maad võõrandatakse ka koguduselt. 1.detsembril 1944 võetakse täiendavalt maad ära veel suurematelt taludelt ja esialgu lahkunuteks mitteamvatutelt - kokku 27 üksust, s.o.146,5 ha. Üldse saadi maafondi 424,74 ha. Eriotstarbeks - mesilakatsejaamale - anti peremehta Tohvri talu Linakülas, 11,88 ha.¹

Hiljem tulid Rootsist tagasi kaheksa ja Ruhnust kaks maaomanikku, kes oma maad tagasi said.

Maakorralduskomisjonil oli rohkesti tegemist maadele uute peremeeste leidmisel. Ei saadud taastada 1941.a. olukorda, sest palju selleaegseid maavaldajaid oli lahkunud. Peale maade tuli arvele võtta ka muu peremehta varandus ja sellele uued valdajad määrata.

Maareformiga jõuti lõpule 1946.a. Puutumata jäi 116 kohta, vähendati 21 kohta, uusmaasaajaid oli 7, juurde-
lõike saajaid 68 - kokku 212 kohta.

Suurima koha suuruseks jäi 21,63 ha. Kuni 5 hektarilisi koht oli nüüd 43,9%, 5-10 hektarilisi 39,6% ja üle

¹ T.Saar, Maakasutus Kihnus, lk.104.

10 hektarilisi 16,5%.¹ Võrreldes varasema ajaga vähenes kõige vähema maaga perekondade osatähtsus. Kuid maapuu-
dus kestis ikka veel. See probleem oli Kihnus üksikmaja-
pidamiste süsteemiga lahendamatu.

Koguti andmeid majapidamiste varustatuse kohta loo-
made ja inventariga enne Saksa okupatsiooni ja selle jä-
rel. Põllutööriistade osas oli olukord peaaegu muutuseta.
Masinapark oli vananenud. Rootsikülla asutati hoburiistade
laenutuspunkt ilma hobuseta, sest Kihnus oli hobuseid kül-
lalt.

1945.a. sügisel organiseeriti mesila-katsejaam, kuid
see eksisteeris aihult ühe aasta.

Veebruaris 1947 asutati põllumajandusühistu. Selle
esimeheks valiti Nikolai Pull, kassapidajaks Mihkel Türk
ja kirjatoimetajaks Jaan Vidrik. Liikmeid oli umbes 180.

Ühistule kuulus mootorveski, mis varem oli olnud kolme
isiku oma. Peale selle antakse ühistule üle kõik rehepeksu-
masinad. Tööle hakkas Kihnus seni puudunud meierei, nimelt
käsimeierei.

1947.a. laekus põllumajandusühistu kassasse liikme-
maksudena 4300 rubla, osamaksudena 3648 rubla ja rehepek-
sust 1729 rubla.²

Juba 1944.a. oli Kihnus moodustatud kalurite ühistu.
Kuna kõige suurem puudus oli ujuvvahenditest, siis hakati
kõigepealt paate muretsema. Ühistu varustas oma liikmeid
ka püügivahenditega, abistas laenude ja mitmesuguste ehitus-
materjalide saamisel. Püügile rakendati ühtlasi esimesed

¹ T.Saar, Maakasutus Kihnus, lk. 112.

² Sealsamas, lk.112.

suurpüünised - kakuamid. Rannasõit kaotas lõplikult oma tähtsuse, sellega seoses lakkas ka laevaehitus. Kihnlaste majanduselus võeti kindel suund kalastusele.

4.märtsil 1949.a. moodustati Kihnus kalurikolhoos "Nõukogude Partisan".

Kolhoosi organiseerimisel olid juhtivateks tegelasteks Mihkel Laos, Jaan Laos ja Nikolai Sepp, kellest Mihkel Laos valiti esimeheks. Kolhoosi astus enamus inimesi, Ühismajapidamisel oli kaks tootmisharu: kalandus ja põllumajandus. Kalapüügiks vajalikud meresõidukid ja püünised muretseti Pärnu Mootor-Kalapüügi Jaama abiga. Esmakordselt hakati kasutama traalnootasid.¹ Kalandus oli peamiseks tootmisalaks, mis andis 90% kõigist sissetulekuist.

Enne kollektiviseerimist ei olnud 33 majapidamises lehma ja 100 majapidamist ei jõudnud hobust pidada.² Ometi anti igast perest, kus vähegi võimalik oli, lehma kolhoosi. Juba ühismajapidamise algul oli kolhoosis umbes 100 veist.³

Kollektiviseerimisel viidi uuesti läbi ka maakorraldus. Kihnus oli 227 majapidamist, neist talunikke 210 ja töölisi ning teenistujaid 17. 27.aprillist kuni 20.juunini 1949.a. möötis Nikolai Pull välja 222 õue-aiamaad kolhoosnikele. Sama aasta sügisel oli maad järgmiselt:

kolhoosil	1435,06ha,	sellest kolhoosnikel 125,1 ha
teistel väljas-		
pool kolhoosi	14,14 ha	
riigimaa fond	14,81 ha	
riigimets	219,0 ha	
teisi maid	6,92 ha	
Kokku valla pind		1689,93 ha. ⁴

¹ Suulised andmed Jaan Laoselt.

² T.Saar, Ümberringi on ainult meri.-"Eesti Kommunist" 1965, nr.6.

³ Suulised andmed Jaan Laoselt.

⁴ Maakasutus kihnus, lk.114.

Kuigi põllumajandus moodustas kalandusega võrreldes väikese osa kolhoositootmisest, võimaldas ta tööd küllalt suurele osale Kihnu naistest, kellel varem kodusaaresel teenistus puudus.

Kolhoosipäevil on Kihnu väga palju ehitatud: tootmis-
hooneid, elektrijõujaam, rahvamaja ja hulgaliselt individuaalelamuid. Tõusnud on rahva haridustase: paljud noored on omandanud keskhariduse ja neli kühnlast on lõpetanud kõrgema kooli.

Ühenduse pidamine mandriga on muutunud paremaks: Kihnu saar pole enam muust maailmast pikkadeks kuudeks aastas isoleeritud.

K o k k u v ö t e

Kihnu saare ajalugu Esimese maailmasõja algusest kuni kollektiiviseerimise lõpuni on rahvalt kogutud suuliste andmete põhjal enamuses jälgitav.

Esimese maailmasõja päevil elas Kihnu majandus üle järsku languse. Hävines suurem osa laevastikust. Häda sundis kihnlasi rohkem kalandusega tegelema, mis sai kodanliku võimu perioodil saare elanike peamiseks tegevusalaks. Vähemal määral tegeldi veel ka laevasõiduga.

1929.-1933.a. majanduskriis andis lõpliku hoobi Kihnu laevandusele.

Kodanlikul perioodil suurenes nõudmine maa järele, millest oli saarel aga krooniline puudus. Mõnevõrra kergendas olukorda 1939.a. teostatud maade kruntimine. Põllumajandustehnika oli algelisel tasemel.

Saarel valitses ka tööpuudus. Olukorda püüti leevendada hädaabitööde korraldamisega 1936.-1937.a. Kihnu ehitati sadam.

Murrang saabus 1940.a. Selle aasta sügisel viidi läbi nõukogulik maareform. Ometi ei suudetud sellegagi maatamehi oluliselt abistada. Ei olnud ju maad, mida ära jagada.

Tunduvam ja olulisem oli aga muutus kalurite eluolus. Kustutati võlad ja kalasaak osteti riigi poolt ära kohapeal.

1941.a. juulis alanud Saksa okupatsioon tühistas enam kui kolmeks aastaks kõik nõukogude võimu korraldused.

Pärast sõda esines raskusi rahva elujärje parandamisel. Ühiste jõupingutustega saadi raskustest üle, tunduvalt paranes kalurite elu. Kalastamine oli muutunud Kihnu peamiseks tootmisalaks.

Järjekordne murrang saabus 1949. a. kevadel, millal Kihnus moodustati kalurikolhoos "Nõukogude Partisan".

Autori arvates vajaksid põhjalikumat uurimist veel järgmised küsimused: 1) 1917. a. revolutsioonilised oktoobri- ja sellele järgnenud sündmused; 2) poliitilistel kaalutlustel kodanliku valitsuse poolt välja saadetute tegevus Kihnus ja nende suhted kohalike elanikeha; 3) olukord Kihnus Saksa okupatsiooni ajal.

Suulisi andmeid on kindlasti võimalik veel saada okupatsiooniaegse Kihnu kohta. Teiste probleemide lahendamise on võimalik vaid arhiividokumentide abil.

K a s u t a t u d k i r j a n d u s

1. Kalits, V., Kihnlaste kiviveost. - Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVII, Tartu 1960.
2. Kalits, V., Kihnlaste meresõitudest. - Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVIII, Tartu 1962.
3. Калитс В.Я., О тюленьем промысле на о.Кихну. - Академия наук СССР. Труды Прибалтийской объединённой комплексной экспедиции. Вопросы этнической истории народов Прибалтики. Москва, 1959.
4. Karin, A., Mu kodu on tuuline Kihnu rand. - "Pärnu Kommunist" 1969, nr. 142.
5. Leesment, L., Jooni Kihnu kiriku ajaloo. Äratrük "Ajaloolisest Ajakirjast" 1929, nr. 4, Tartu 1930.
6. Leesment, L., Kihnu ajalugu, Tartu 1942.
7. Saar, T., Enne kui saabus Nõukogude armee. - Rahvatasujad I, Tallinn 1962.
8. Saar, T., Kihnlaste väljarändamine. Käsikiri (lõpetamata). Autori isiklikus valduses Kihnus.
9. Saar, T., Kihnu ja Ruhnu, Tallinn 1973.
10. Saar, T., Lehekülgi Kihnu minevikust. - "Pärnu Kommunist" 1957, nr. 117.
11. Saar, T., Maakasutus Kihnus. Käsikiri. Autori isiklikus valduses Kihnus.
12. Saar, T., Ümberringi on ainult meri. - "Eesti Kommunist" 1965, nr. 6.
13. Vesik, J., Hülgepüügipäevikud. Autori isiklikus valduses Kihnus.

S i s u k o r d

	lk.
1. Sissejuhatus.....	2
2. I peatükk. Kihnu Esimese maailmasõja ja sellele järgnenud Saksa okupatsiooni ajal.....	5
3. II peatükk. Kihnu kodanliku võimu perioodil.....	12
4. III peatükk. Kihnu nõukogude võimu ajal.....	30
5. Kokkuvõte.....	41
6. Kasutatud kirjandus.....	43